

ВЕСНА ПЕТРОВИЋ
Сремска Митровица
vesna.petrovic613@gmail.com

ВЕРА НОВКОВИЋ
Српска читаоница Ириг
vera.novkovic@yahoo.com

УДК 027.6:271.222(497.113)-523.6(497.113)
017.1:[027.6:271.222(497.113)-523.6(497.113)]"2015/..."

МОНАСТИРИ И БИБЛИОТЕКЕ – ЧУВАРИ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ: ПРОЈЕКАТ „КАТАЛОГ БИБЛИОТЕКА ФРУШКОГОРСКИХ МОНАСТИРА“

САЖЕТАК | Заједничка мисија библиотекара Срема и фрушкогорских манастира заснована на основној функцији библиотеке „да чува и преноси велико културно благо земље и света, настало као плод рада многих генерација“, траје од давне 1842. године када је крушедолски архимадрит Димитрије Крестић био један од оснивача Српске читаонице у Иригу, „прве и најбогатије у целом српском роду“. Интензивнија сарадња са манастирима успостављена је 2009. године поводом обележавања 500 година манастира Крушедола, када је осмишљен пројекат „Каталог библиотека фрушкогорских манастира“. Циљ пројекта је формирање манастирских библиотека, стручна обрада библиотечке грађе која се налази у манастирима, богаћење фондова поклоном, штампање публикација, заштита и дигитализација рукописне и старе штампане књиге, те представљање овог типа библиотека културној јавности (организовање стручних скупова, предавања и посете библиотекара из других региона, прилози у штампи и е-медијима...) што је корак ка очувању овог значајног дела српске културне баштине и тема овог рада.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | књиге, фрушкогорски манастири, библиотеке, стручна помоћ, дигитализација, популаризација

УВОД

„Библиотека - то је меморија човечанства“, записао је Умберто Еко. И заиста, све што чини живот и све што човек ствара траје у књигама и библиотекама, чија је историја саставни део културе народа и различитих простора. Постојање библиотеке се темељи на потреби човека да прикупља и чува оно што сматра важним. Библиотеке се често у говору одређују као храмови књиге, или *memoria mundi* - памћење света, што оне, између осталог, и јесу, јер чувају забележена људска искуства. Оне имају мисију књиге и писане речи јер је једно од основних начела библиотекарства да: „чува и преноси велико културно благо земље и света, настало као плод рада многих генерација“. Кроз векове се мењао изглед библиотека, облик књиге, распоред грађе на полицама, као и обим грађе који библиотека поседује, али циљ је остао исти - одговарање на духовне и интелектуалне потребе човечанства.

Српско средњовековно рукописно наслеђе, бројни сачувани рукописи, преписи и верзије старих текстова потврђује претпоставку да су манастирске библиотеке, почев од 12. века, биле значајна средишта културног живота. Оне су од најстаријих дана својим садржајем морале да задовоље најнужније литургијске потребе, па је збирка обухватала најмање 12 књига. Библиотеке су планиране већ приликом оснивања манастира, о чему сведоче записани подаци у типцима Светог Саве. У *Карејском шийику* из 1199. године прописан је посебан режим за књиге у манастиру и проглашено начело неутуђивости манастирских књига, а у *Хиландарском шийику* упоредо са другим литургијским предметима, помиње се прилагање књига приликом оснивања манастира.

У Срему се за књигу знало и у раном средњем веку, када су хришћански мисионари Солунци, браћа Ђирило и Методије, творци словенског писма и првог књижевног језика, са собом донели преведене богослужбене књиге. У 15. веку, после пада Смедерева, српски деспоти долазе у Срем, граде манастире и цркве, обнављају и чувају стару књижевност и утиру пут једној новој, која траје и данас. Фрушкогорски манастири постају места духовности и писмености у којима се чувају и преписују књиге. Међу фрушкогорским манастирима - Хопово, као књижевни и преписивачки центар, заузимао је једно од првих места. Стеван Герлах, учени протестантски проповедник, у свом *Дневнику* у другој половини 16. века забележио је да је од младог српског протопопа Лазара у Београду сазнао да „они у Београду немају никакве школе, већ да уче читати и писати преко Саве у Угарској у Манастиру св. Николе, званом Хопово“.¹ У Хопово је 1757.

¹ Текст преузет са: pravoslavac.jimdofree.com (август, 2020).

године дошао Доситеј Обрадовић, где се и замонашио и у њему остао три године. У богатој хоповској библиотеци поред богословских дела налазио се и добар број световних књига. Шишатовачка библиотека некада је била чувена по својим старим рукописним и штампаним књигама. Чувен је био такозвани *Шишатовачки ајосџол*. Овај рукописни апостол на пергаменту написао је јеромонах Дамјан 1324. у граду Ждрелу код Пећи. У Шишатовцу је од 1812. до 1824. био архимандрит Лукијан Мушицки, писац *Гласа харфе шишатовачке*. После пада Србије 1813. боравио је у Шишатовцу, код Мушицког, Вук Караџић, где је забележио вредне народне песме од својих најдаровитијих певача - гуслара Филипа Вишњића и Тешана Подруговића. И Крушедол - деспотски манастир, или како га називају „деспотска обитељ“, „лавра“, па и „царска обитељ“, био је један од главних књижевних центара. У њему су се преписивале и писале књиге. Крушедолска библиотека била је богата рукописним и штампаним књигама. У манастиру је 1591. писан *Поменик манасџира Крушегола*, а 1662. године *Служба и акаџисџи свецима*. Ту је чувано седам старих црквених штампаних руских књига, које је игуман Амфилохије донео 1651. из Русије. Манастирска библиотека у Привиној Глави имала је неколико вредних србуља. Посебно треба истаћи да је у Раковцу 1700. године начињен нови препис *Душановој законика*, а 1714. године написан познати *Раковачки рукописни србуљак*. У манастиру Беочин чувало се рукописно четворојеванђеље, које је писао 1560. године презвитер Цветко из села Годијева, затим једно српскословенско јеванђеље са минијатурама из 17. века.

После погрома током Другог светског рата и вишедеценијског урушавања њихових, више или мање очуваних остатака, под притиском идеолошких предрасуда, манастири у Фрушкој гори су почетком 21. века засијали у пуном сјају. Готово сви су обновљени, прилазни путеви дозвољавају да све већи број посетилаца може безбедно стићи до светиња српског Атоса.

Поводом 500 година манастира Крушедола, 2009. године, у Српској читаоници у Иригу, а на Сабору библиотекара Срема, постављена је изложба „Библиотеке фрушкогорских манастира“. Тим поводом први пут је снимљено стање у библиотекама фрушкогорских манастира, те је констатовано да се у девет фрушкогорских манастира налази нешто мање од 10.000 књига, међу којима је више од 300 старих књига штампаних до 1867. године. Тада је започела интензивнија сарадња библиотекара Срема и фрушкогорских манастира на стручном уређењу њихових библиотека.

ПРОЈЕКАТ „КАТАЛОГ БИБЛИОТЕКА ФРУШКОГОРСКИХ МАНАСТИРА“

Циљ пројекта је формирање библиотека и стручна обрада библиотечке грађе која се налази у манастирима на Фрушкој гори. Обрада књига у програму БИСИС омогућила би да се на исти начин обраде фондови у свим манастирима и на тај начин уреде манастирске библиотеке по правилима савременог библиотечког пословања. Посебан значај пројекта огледа се у каталошком опису рукописних и старих штампаних књига, које су према Закону о културним добрима покретно културно добро од изузетног значаја.

Пројектом је планирано:

- инвентарисање, класификација и адекватан смештај постојећих књижних фондова у библиотекама фрушкогорских манастира;
- формирање библиотека у манастирима који немају књижне фондове;
- обнова књижних фондова;
- унос књига у БИСИС базу података. Библиографски опис у узајамној бази садржи у себи и предметне и стручне ознаке као и локацијске податке и тиме библиотека истовремено добија ауторски, предметни, стручни и топографски каталог;
- штампање књига, каталога и зборника;
- дигитализација старе и ретке књиге;
- представљање библиотека научној и културној јавности.

Од 2015. године пројекат се реализује под окриљем Српске читаонице у Иригу, уз финансијску помоћ Покрајинског секретаријата за културу и информисање АП Војводине.

БИБЛИОТЕКЕ ФРУШКОГОРСКИХ МАНАСТИРА

Уз благослов архимандрита Стефана, настојатеља манастира **Велике Ремете**, 2010. године у овом манастиру стручно је уређена прва манастирска библиотека. Тада је њен књижни фонд бројао мање од 1500 неинвентарисаних књига. Књиге су физички обрађене, инвентарисане и класификоване по УДК систему. Најстарија књига у библиотеци манастира Велика Ремета је *Српско народно црквено ђојање I, Осмогласник* Стевана Мокрањца из 1920. године. Обезбеђен је адекватан простор и опрема, те је библиотека отворена октобра 2011. године. Учесници Сабора библиотекара Срема били су први гости. Том приликом

библиотека је на поклон добила 573 књиге. Године 2013. започета је електронска обрада књига у програму БИСИС.

Оно по чему је библиотека Велике Ремете специфична је богата збирка електронских записа. Збирка је подељена на 10 група: беседе, духовни разговори, житија, манастири, трибине, историјски записи, духовна и изворна музика, уметнички филмови и записи о манастиру Великој Ремети.

На крају 2019. године, захваљујући поклонима, библиотека је имала у својим фондovima: 5867 књига, 32 наслова часописа, 445 аудио-касета, 54 видео-снимка из живота манастира, 168 CD-а, 196 DVD (46 на руском језику) и електронску базу од 3345 записа.

Следећа библиотека, која је стручно уређена налази се у манастиру **Мале Ремете**. Библиотека је формирана и стручно обрађена 2014. године. Тада невелика бројчано, са скромних 524 књиге и 12 наслова часописа, значајна по осам рукописних минеја и 45 старих штампаних књига била је смештена у једну келију. Данаас, после шест година, библиотека се налази у манастирском салону, а 2123 књиге и 21 наслов часописа чувају се у затвореним, наменски прављеним полицама.

Међу старим штампаним књигама најстарије је руско јеванђеље штампано 1636. године. Корице су дрвене обложене плишом, на предњој корици налази се пет сребрних медаљона. У средини је Исус Христос, а околу јеванђелисти: Матеј, Јован, Лука и Марко.

Највреднији део фонда чини осам рукописних књига које су писали монаси из манастира Раче на Дрини. Књиге су конзервиране у радионици Покрајинског завода за заштиту споменика културе Нови Сад од 5. 1. до 1. 11. 1970. године.

У издању манастира Мале Ремете и Српске читаонице у Иригу објављена је, поводом 60 монашких година мати Рафаиле, књига *Живош који вечно шраје*, коју је на основу казивања мати Рафаиле записала Весна Петровић.

Српска читаоница у Иригу је 2018. године организовала стручно предавање на тему „Средњовековна дворска библиотека у ‚расејању‘ – библиотека деспота Ђурђа Бранковића”, које је одржала Марина Лазовић, директор смедеревске библиотеке.

Поводом обележавања 250 година од рођења Доситеја Обрадовића, 1988. године започета је обнова библиотеке у манастиру **Ново Хопово**. Тада су инвентарисане књиге и часописи и урађен је лисни каталог. На стручном уређењу ове библиотеке радили су студенти Филолошког факултета. Ревизија књижног фонда урађена је у лето 2014. године и том приликом утврђено је да се у библиотеци налази 2788 књига савременог садржаја и 15 наслова часописа. Исте године урађен је и библиографски опис старе штампане књиге која се чува у

манастирској библиотеци. Описао је 55 књига, најчешће богослужбених, штампаних у Москви, Кијеву или Санкт Петербургу. Међу књигама световног садржаја изузетног значаја су књиге Доситеја Обрадовића објављене 1833. и 1836. године у штампарији Глигорија Возаровића.

Пошто је манастир **Старо Хопово** обновљен, с благословом оца Атанасија, настојатеља манастира, 2015. године започео је рад на оснивању библиотеке. Смештањем књига у невелики простор испод звоника, опремањем полицама, радним столом и рачунаром, створени су услови да се започне са стручном обрадом књига. Скроман почетни књижни фонд од 646 књига, већ у октобру 2016. године увећан је за 342 књиге које су поклониле библиотеке Срема.

Због страдања у ратовима, разарања и пљачкања у библиотеци нема старих штампаних богослужбених књига, те је настарија књига *Речник српско-немачкој језика* објављен у Панчеву 1881. године.

Библиотека у манастиру **Крушедолу** основана је шездесетих година прошлог века. Знајући шта библиотека значи за манастир, посебно за Крушедол, нову послератну библиотеку формирао је настојатељ манастира протосинђел Стефан Чакић.

Данас је библиотека стручно уређена. Чине је целине: шест рукописних књига, 72 старе штампане књиге, поклон библиотека Димитрија Ђамиловића - 877 књига, поклон Српске академије наука и уметности - 1395 књига и текући фонд формиран од поклона мајке Дубравке Матић, рано преминуле студенткиње књижевности из Београда - 653 књиге, поклон Библиотеке Матице српске - 257 књига, Народне библиотеке Србије - 105 књига, Богословског православног факултета - 98 књига, библиотека Срема - 97 књига и појединаца - 123 књиге. Текући фонд је инвентарисан и сређен по УДК систему.

Рукописне књиге које се налазе у библиотеци конзервиране су у радионици Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Новом Саду. Издвајају се: *Минеј за месец март и април*, исписан руком Ратка дијака 1551. године у манастиру Радовашници, и четворојеванђеље преписивача многогрешнога Павла из 1559. године, четворојеванђеље преписивача јеромонаха Макарија из манастира Мркшина црква из 1552. године. Међу старим штампаним књигама издвајају се *Окшоих њејшопласник*, штампан у Венецији 1537. и богато опемљена Јеванђеља штампана у Москви у 17. веку.

Библиотека манастира **Гргегег** доживела је свој врхунац у време Илариона Руварца, који је чувао стару библиотеку, насталу у време архимандрита Јосифа Путника и Павла Хаџића, и стварао нову. Данас манастир има међу фрушкогорским манастирима бројчано највећу библиотеку од 6472 књиге. Књиге су

смештене у затворене полице које се налазе у лепом и светлом простору. Највећи део књижног фонда су књиге верске и духовне садржине. Књиге су набављане поклоном, а велики дародаваци су академик др Мита Костић и академик др Федор Никић, рођен у Грегегу. Посебну вредност има 45 томова енциклопедије православља на руском језику, која је објављена у Москви.

У манастиру, у оквиру реализације пројекта, а у циљу популарисања лепе речи и писања, 2015. године Силвана Ручнов одржала је радионицу *Калиграфска*. У раду радионице учествовали су и библиотекари и монаси.

Каталогски је 2019. године обрађен рукописни минеј за месец август, српске редакције Христифора Рачана, из 1684. године, који је и најстарија књига у библиотеци. Такође је обрађено и 57 старих штампаних књига. Старе књиге су, осим у Москви и Кијеву, штампане у Бечу, Будиму, Сарајеву и Београду. Међу њима се налазе и књиге Аврама Мразовића и Саве Текелије.

Када је 2009. припремана изложба „Библиотеке фрушкогорских манастира“ и започета реализација пројекта, библиотека манастира **Јаска** налазила се у невеликој просторији старог конака и имала је до 800 неинвентарисаних књига. Приликом последње обнове, у западном крилу конака, у великом и лепом простору смештена је библиотека. Опремљена је затвореним полицама за смештај библиотечке грађе. Стручно је уређена 2016. године. Књижни фонд чини: 78 старих штампаних књига објављених до 1867. и 47 српских штампаних књига објављених од 1868. до 1918. године, 1654 књиге савремене продукције и 15 наслова часописа. С благословом мати Параскеве, настојатељице манастира, крајем новембра урађен је каталогски опис старе штампане књиге. Најстарија књига је *Јеванђеље Исуса Христа*, објављено у Москви 1677. године. У групи српских штампаних књига до 1918. издвајају се *Ајосџоли*, *џразнични* и *недељни*, које је приредио Василије Николајевић, а штампани су у Карловцима у Српској манастирској штампарији 1901. године.

Почетни књижни фонд библиотеке манастира **Раванице у Врднику** 2016. године чинио је легат игумана Бенедикта од 545 књига и поклон Владимира Младенова 567 књига, да би 2016. бројао 1634 књиге и пет наслова часописа. Књиге су стручно обрађене и класификоване. Стара штампана књига налази се у затвореним полицама у манастирском салону. Већина књига је са религиозном тематиком, а потом следе књиге из области уметности, филозофије, друштвених наука, историје... Осим књига на српском језику, чувају се и оне писане на румунском, грчком, енглеском, италијанском, словеначком, немачком и руском. Каталогска обрада старих штампаних књига урађена је 2018. године. Обрађене су 82 старе штампане књиге међу којима је најстарија *Православно исјоведанье*

вере, штампана у Москви 1696. године. Међу књигама световне садржине је и књига *Фисика* Атанасија Стојковића из 1803. године.

У манастиру **Петковице** стручно уређена библиотека налази се у лепом простору. Библиотечки фонд броји: четири старе штампане књиге, 1836 књига, пет наслова часописа, 35 CD-ова. У току је електронска обрада монографских публикација. Најбројнија је 2. група - религија са 576 јединица, која је основ сваке манастирске библиотеке. С обзиром да се сестринство манастира бави производњом вина и одржавањем рибњака, значајан део литературе са овим темама чува се у библиотеци. Најстарија књига у фонду је *Требник*, писан старом ортографијом, из 1887. године, а објављен у Новом Саду. Ту су и књиге из 19. века: *Нова харфа Сиона* из 1896. штампана у штампарији Светозара Милетића у Новом Саду и *Четири јеванђеља и дела айосџолска* из 1898. године штампана у Великом Бечкереку.

Стручни рад на формирању нове библиотеке у манастиру **Кувездину** започео је 2017. године. Најпре је урађена класификација, потом инвентерисање и смештај књига у полице. Највише књига је из групе религија, а за њом историја и друштвене науке. Књиге су најчешће набављане поклоном. Данас књижни фонд броји 1678 књига и 20 наслова часописа.

У библиотеци се налази 14 старих књига штампаних у 17. и 18. веку. На њима је стари печат манастира Кувездина, што значи да су оне избегле сва уништавања кроз историју, сачуване код монаха или у неком несрушеном кутку манастира, поново су своје место нашле у библиотеци. Најстарија књига је *Еванђелион*, штампан у Љвову 1644. године на 412 листова. Посебно су интересантне дрвене корице пресвучене у плиш, са ручно сликаним медаљоном у дрвету на предњој корици. И ова књига је обележена печатом: Српски православни манастир Кувездин у Дивошу.

Током лета 2018. започет је рад на стручној обради књижног фонда у библиотеци манастира **Привине Главе**. У библиотеци се налази више од 2000 књига међу којима је 34 старе штампане до 1867. године, 24 српске књиге штампане у периоду од 1868. до 1918. године. Поред књига у библиотечком фонду налази се и 34 наслова часописа, 123 CD-а и 98 DVD-а. Књиге су класификоване по УДК-а систему. Најбројнију групу чине богослужбене књиге и публикације религиозног садржаја, монографије црква и манастира као и животописи светаца и црквених великодостојника. Богате су и групе из области историје и друштвених наука.

Међу српским књигама штампаним од 1868. до 1918. посебно су значајне књиге *Велики шийик* из 1891. и *О кајању* проте Јована Вучковића из 1899. године, које су објављене у Сремским Карловцима у Српској манастирској штампарији.

С благословом архимандрита Арсенија (Матића), настојатеља манастира **Бешенова**, започет је 2019. године рад на стручном уређењу манастирске

библиотеке. Библиотека се налази у лепом и светлом простору салона, а за смештај књига обезбеђене су затворене полице. Књиге које су се налазиле у кутијама, добијене на поклон од пријатеља манастира, класификоване су и смештене у полице. Најзначајнији део фонда су 19 старих штампаних књига, које је поклонио свештеник из Великих Радинаца.

И у манастиру **Раковацу** библиотека је основана 2019. године. Добила је назив по епископу арадском Синесију Живановићу, који био пострижник и једно време настојатељ манастира Раковца. Библиотечки фонд новоформиране библиотеке, која је смештена у леп и светао простор, чине: две старе штампане књиге - *Псалтир* из 1752. и *Окћоих* из 1823. године, 3945 књига и 22 наслова часописа. У току је инвентарисање књига.

Невелик књижни фонд чини нешто више од 600 књига смештених у малу просторију конака манастира **Ђипше**. Књиге, већином добијене поклоном, различитог су садржаја: религија, историја, књижевност... Посебно је занимљива књига житија на грузијском језику, а међу монографијама значајна је *Дивша Ђиџа, манастир Свештој Николе* Душана М. Ковачевића.

Први поклон у књигама у 2020. години дале су установе културе из Сремске Митровице: Библиотека „Глигорије Возаровић“ 54, Историјски архив „Срем“ 45 и Установа за неговање културе „Срем“ 42 књиге.

У манастиру **Беочину** данас, чува се 37 старих књига штампаних до 1867. године. Све су каталoшки обрађене и класификоване. Шест књига штампано је у 17. веку, а међу њима је најстарија *Окћоих* из 1639. године. *Окћоих* је штампан у Љвову, има 353 листа, а корице су дрвене обложене кожом. Поред најстарије књиге из 17. века су и: *Окћоих* из 1683, *Минеј за три месеца: септембар, октобар и новембар* из 1666. *Минеј за септембар* из 1689, *Минеј за август* из 1693. године. Све наведене књиге штампане су у Москви. Највећи број књига је из 18. века и штампан је у Русији, у Москви, Кијеву и Љвову. Веома су лепа јеванђеља штампана у Москви 1724, 1730. и 1789. године, повезана у кожу и имају украсне металне копче. Три књиге штампане су у 19. веку: *Јеванђеље* у Москви 1803; *Цвешослов* у Бечу 1855. и *Минеј* (општи) у Београду 1844. године.

Каталoшким описом старих штампаних књига започета је сарадња са манастиром **Беочином**. Уз благослов игуманије мати Варваре, када се остваре основни услови, простор и опрема, и у овом фрушкогорском манастиру биће формирана библиотека по правилима савременог библиотечког пословања.

Библиотечки фондови манастирских библиотека најчешће се обнављају поклоном. Током десет година рада библиотеке су обogaћене поклоном најпре Народне библиотеке Србије, потом Библиотеке Матице српске,

Православног богословског факултета Универзитета у Београду, библиотека и установа културе Срема.

Тим стручњака са Факултета техничких наука у Новом Саду, поконио је БИСИС програм за е-обраду библиотечке грађе. Електронска обрада књига започета је у манастирима: Велика Ремета, Јазак, Мала Ремета, Петковица и Гргетега. По завршетку е-обrade сви фондови библиотека фрушкогорских манастира биће доступни преко БИСИС-а.

СТРУЧНИ СКУПОВИ

Први стручни скуп на тему *Манастирске и црквене библиотеке* одржан је 2009. године у библиотеци „Атанасије Стојковић“ у Руми. То је био „први корак у окупљању делатника на овом специфичном пољу делатности специјалних библиотека. Драгоцене сведочанства о активностима савремених црквених и манастирских библиотека, из пера угледних српских библиотекара преточена су у зборник радова са скупа, да нас стално подстичу на бескрајне могућности сарадње, умрежавања и развоја које се пред нама отварају.“² На скупу је учествовао десет библиотекара, а тиме је започета реализација пројекта.

С благословом архимандрита Стефана, настојатеља манастира Велика Ремете, у манастирској библиотеци одржано је наредних девет стручних скупова са темама из праксе, теорије и историје манастирских и црквених библиотека. Први скуп у овом манастиру, „Књига и реч – храна духа“, одржан је 2013. године, потом следе 2014. „Литургија, читање, библиотеке“ и „Српска духовност, култура и библиотеке“, а под општим називом „Манастири и библиотеке – чувари културне баштине“ (2015, 2016, 2017, 2018, 2019. и 2020).

Библиотекари су на првом стручном скупу одржаном у библиотеци манастира Велика Ремете, 2013. године, кроз своја саопштења дали допринос осветљавању рада у манастирским библиотекама, али су говорили и о неопходности сарадње библиотека и манастира на изграђивању заједничког библиотечког, библиографског, археографског и историјског система.

Тема другог стручног скупа одржаног 2014. године је била „Литургија, књига, библиотеке и читање у хришћанству“. О литургији је говорио проф. др Драгомир

² Гордана Стокић-Симончић, предговор у *Манастирске и црквене библиотеке: зборник радова са стручног скупа одржаног у Градској библиотеци у Руми 1. октобра 2009.*, Весна Петровић прир.; уредник Богољуб Шијаковић, (Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања; Рума: Градска библиотека, 2010), 5.

Сандо (Православни богословски факултет Београд), а радове су изложили и Љиљана Пузовић и Ратко Марковић, библиотекари Народне библиотеке Србије, и Невена Томић из Библиотеке Дома културе Студентски град у Београду.

Исте године одржан је трећи стручни скуп са темом „Српска духовност, култура и библиотеке“. Скуп је отворио управник Библиотеке Матице српске Селимир Радуловић излагањем на тему „Светло из Очеве колибе – о духовности и култури“. „О читању православних књига у Библиотеци Матице српске“ говорила је Гордана Ђилас, библиотекар саветник у Библиотеци Матице српске, а на тему „Библиотеке се не праве – оне расту“ говорила је Весна Петровић, библиотекар саветник из Библиотеке „Глигорије Возаровић“ из Сремске Митровице.

Четврти стручни скуп одржан је 11. маја 2015. године. Библиотекари су кроз приказ старих и ретких књига, споменика културе српског народа и новина и часописа у библиотекама фрушкогорских манастира указали на значај библиотечких фондова у овом типу библиотека, али и на неопходност њихове стручне обраде. На скупу је између осталог, представљено и дело два великана наше историје и културе – Димитрија Крестића, архимандрита манастира Крушедола, и Илариона Руварца, историчара и архимандрита манастира Гргетега. На скупу су поред библиотекара учествовали и књижевници Ратко Марковић Риђанин, Тодор Бјелкић и Авакум Квас.

Библиотеке, било националне, јавне, специјалне, школске или манастирске, своје фондове обнављају куповином, разменом и поклоном. Традиција поклањања личних збирки од научне, културне и уметничке вредности, као и материјалних добара у нашем народу има дугу и разноврсну историју, те су и библиотекари на петом стручном скупу „Манастири и библиотеке – чувари културне баштине“ одржаном у мају 2016. године говорили о поклону као начину оснивања и богаћења фондова манастирских библиотека.

Поклањање књига, било да су легати или библиотеке целине има двоструки значај: дародавци су задовољни јер су учествовали у формирању вредних библиотечких фондова, а библиотеке које су преузеле бригу о овим колекцијама, обрађују их, чувају и чине доступним широј јавности. Радови саопштени на овом скупу донели су нова сазнања о историјском развоју, књижним фондовима и успостаљању стручног рада у библиотекама српске дијаспоре при православним црквеним општинама у свету.

У раду шестог стручног скупа одржаног 2017. године учествовали су поред библиотекара и господин Стеван Бугарски из Темишвара, те проф. др Маја Анђелковић са Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу и Мирослав Јовановић, јереј из Лесковаца. Радови саопштени на овом

скупу донели су нова сазнања о историјском развоју, књижним фондовима и успоставању сручног рада у библиотекама српске дијаспоре при православним црквеним општинама у свету, мастирским библиотекама у темишварској епархији, у манастиру Студеници, у црквеној ризници Српског православног архијерејског намесништва шидског, о библиотеци деспота Стефана Лазаревића, о страдању манастира Новог Хопова у Другом сетском рату. Не мање значајни су радови о библиографској обради старе и ретке књиге у пожаревачком крају, о првој штампаној књизи *Српско-хришћанско домаће васпитање* Алексе Кристића у Лесковцу, о записима Арсенија Теофановића у књигама Библиотеке манастира Грабовца у Сентаддреји, о верским часописима у 21. веку.

На седмом стручном скупу 2018. године било је речи о библиотеци СПЦО у Трсту, о пројекту попуне фондова библиотека манастира и црква Народне библиотеке Србије, о матичној делатности Библиотеке Српске патријаршије и мрежи библиотека Српске православне цркве, о библиографији прилога објављених у листу „Благовесник југа Србије“, о старим и ретким књигама цркве Успења Пресвете Богородице у Ореовици, те о проучавању старе и ретке књиге у црквама Лазаревца и околине.

Учесници скупа су библиотекари који су присутни од самог почетка реализације пројекта, али сваке године пријављују се и нова стручна лица која у својим срединама оживљавају рад манастирских и црквених библиотека.

У години великог јубилеја, 2019, 15. и 16. маја, одржан је осми стручни скуп, који је започео отварањем изложбе „Осам векова аутокефалности Српске православне цркве“. О изложби су говорили ауторка Тијана Николић и Драган Којић, директор Градске библиотеке у Новом Саду. У програму су учествовали и писци библиотекари: Гордана Ђилас из Библиотека Матице српске, Љубица Петковић из Народне библиотеке у Крушевцу и Јован Стојановић, професор у Богословији Светог Арсенија у Сремским Карловцима .

Другог дана стручног скупа библиотекари из Новог Сада, Београда, Лесковца, Лазаревца, Смедерева, Сремских Карловаца, Крушевца и манастира Раковца кроз своја саопштења осветлили су значајне моменте развоја библиотека које у својим фондовима чувају део историје, део православља забележеног у књигама, те дали допринос обележавању овог значајног јубилеја.

Првог дана деветог стручног скупа после благослова архимандита Стефана, настојатеља манастира Велике Ремете, представљен је рад удружења „Огњена Марија Ливањска“. Гордана Достанић, председник Управног одбора удружења, представила је књигу *Огњена Марија ливањска* Буда Симоновића и изложбу „Срби Ливањског поља - трагови кроз векове“ аутора др Вељка Ђурића Мишина

и др Радована Пилиповића. Истакла је да удружење има мисију одржавање веза ливањских Срба и очување њихове богате историјске, верске и културне баштине. У програму су учествовали и: Никола Петровић, председник Удружења, и чланови Милош Дамјановић, Дијана Ковачић и Ђурђа Поповић, која је прочитала дирљив одломак из представљене књиге.

Други дан започео је представљањем каталога *Поклон библиотеке Момчила Ђујића Карловчкој бојословији*, аутора Љубице Петковић, библиотекара Градске библиотеке у Новом Саду. Рецензент, библиотекар саветник Дубравка Симовић између осталог рекла је: „Кад данас држимо у руци „књигу о књигама“ која нам представља овакву збирку *Сербике* ми, уствари гледамо у својеврсно сведочанство борбе за очување нашег националног идентитета. Питање очувања сопственог језика у туђини и у олујна времена је истовремено и питање опстанка једног народа“. Ауторка Љубица Петковић истакла је да „ова поклон библиотека сведочи о Ђујићевом књижевном образовању, широком интересовању, љубави према књизи, као и племенитом чину завештања библиотеке својој богословији на добробит многим нараштајима“.

После беседе протојереја-ставрофора Јована Петковића, поводом објављивања зборника *Манастирски и библиотекарски - чувари културне баштине* за 2019. годину, уследила су излагања библиотекара на следеће теме: „Једно јеванђеље - сведочанство о значајним догађајима из књажевачке историје“, „Записи у примерцима „Октоиха петогласника“ Вићенца Вуковића (Венеција око 1560.) у Библиотеци Матице српске“, „Рукописни уџбеници у фонду библиотеке Карловачке богословије“, „Старе и ретке књиге цркве Вазнесења Господњег у Жабарима“, „Периодична штампа у књижницама Епархије крушевачке од 1874. до 2020“, „Страдање фрушкогорских манастира и културно-историјске баштине посматрано кроз периодику од 1941. до 1943. године“, „Баштина Светоуспенског храма у Вршцу од кир хаџи Алексе Николића до наших дана“, „Издавачка делатност манастира Жиче“, „Манастирске и црквене библиотеке на територији Беличког архијерејског намесништва“, „О успоменама проте Алимпија Поповића, пароха новосадског“, „Печати дародаваца на књигама у библиотеци Карловачке богословије“.

И овога пута библиотекари су кроз приказ добре сарадње са манастирима и црквама у својим срединама показали да су добри чувари културне баштине.

На стручним скуповима учествовали су библиотекари из Београда, Новог Сада, Крушевца, Краљева, Крагујевца, Јагодине, Смедерева, Панчева, Шапца, Пожаревца, Лесковца, Осечине, Бачке Паланке, Кнежевца, Темишвара, Сремских Карловаца, Ирига, Инђије, Руме, Шида, Вршца и Сремске Митровице.

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

Радови са првог стручног скупа објављени су у зборнику *Манасџирске и црквене библиотеке*, у издању Православног богословског факултета и Градске библиотеке „Атанасије Стојковић“ из Руме 2010. године, потом је изашао зборник *Књига и реч - храна духа*, у издању манастира Велика Ремета 2013. године. Од 2015. године зборници су добили назив, као и стручни скуп - *Манасџири и библиотеке - чувари културне баштине*.

„Стога се надам да ће у овоме истрајати, а временом и утврдити, и тако постати *сијурно* место где се о овој важној теми може разговарати. О томе сведоче и радови изложени на овим скуповима. Они су, с једне стране, одраз ентузијазма који је камен темељац наше професије, а с друге стране они описују напоре библиотекара из целе Србије, а и шире, да пренесу и укажу на своја искуства у раду са старом и ретком књигом, о судбини књиге при манастирима, о библиотекама високих црквених достојанственика, о покушајима да се подигне ниво пажње о свакој књизи при манастирима и црквама и тако уведе у шире културне оквире и допринесе јединственом библиотечко-информационом систему, а самим тим и постане, не само доступна, већ и сређена *целина*. Тиме доприносимо нашем општем духовном и културном развоју,³ написала је Гордана Ђилас.

Живош који вечно џираје, животопис који је на основу казивања мати Рафаиле (Марковић), настојатељице манастира Мала Ремета, записала Весна Петровић, штампан је у издању Српске читаонице у Иригу и манастира Мале Ремете 2014. године.

Поклон библиотеке Димиџирија Ђамиловића манасџиру Крушедол: катало објављен је у издању Српске читаонице у Иригу 2018. године. Овај обиман и значајан посао обавила је колегиница Ирина Нешић, виши библиотекар у Библиотеци Српске патријаршије. Она је истакла вредност књига у поклон библиотеци: „Поштовалац Милана Обреновића, Димитрије Ђамиловић је био истински љубитељ српске историје. Наслови који сведоче о Великом рату потврђују његов несумњиви патриотизам и да тамо далеко није заборавио на свој родни Вучитрн и Србију. Неизоставни део библиотеке су преводи наше народне прозе и поезије. Све заједно представља посебну целину важну за истраживање и допуњавање нашег сазнања о националном фонду *Сербика*.

³ Гордана Ђилас, „Реч о зборнику *Манасџири и библиотеке чувари културне баштине за 2017. годину*“, у *Манасџири и библиотеке чувари културне баштине: зборник радова са стручног скупа одржаног 10. маја 2018. године у манасџиру Велика Ремета*, [уредник Весна Петровић], (Ириг: Српске читаоница Ириг; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2019), 9-14.

Истичемо бројност мемоара, биографске и аутобиографске литературе знаменитих личности, српског великана Михајла Пупина и припадника царске породице Романов.⁴

У рецензији за Каталог проф. др Драгана Грујић истакла је: „Израда каталога је захтеван посао и подразумева много рада и стрпљења, или како је Вук Карацић рекао – *кад би се мислило на свршењак, не би још ни чему њоше било ни њочешка*. Ауторку, Ирину Нешић управо карактеришу све особине доброг каталогизатора и библиографа – истраживачка акрибичност, темељност, тачност и доследност. Својим обликом, суштином и наменом каталог следи потребу да крајњем кориснику (истраживачима, историчарима, професорима, студентима...) омогући увид у овај фонд и на тај начин приближи, представи и сачува део српског културног наслеђа.“⁵

Ове, 2020. године у издању манастира Мале Ремете штампана је монографија *Манасџир Мала Ремеша*, о којој је рецензент, протојереј-ставрофор др Драгомир Сандо између осталог записао: „Садржај монографије употпуњује пратећи текст који је у непрестаној корелацији са иконама, фотографијама околине манастира и ликовима прегалаца који су градили, подржавали, обнављали, дограђивали, садили, сејали све што је обичном оку доступно да види. А оно што није увек видно и на први поглед опипљиво, чувале су и неговале вредне руке сестринства манастирског, посебно, мати Рафаиле која је оставила највећи део свога живота у овом манастиру. Уметничке вредности и обраћање пажње на њих, значајки су примећене и истакнуте.“⁶

СТАРА ШТАМПАНА КЊИГА

У оквиру рада на пројекту Дубравка Симовић, Весна Петровић и Ратко Марковић каталожки су описали 420 старих књига штампаних до 1867. године које представљају покретно културно добро од изузетног значаја. Све обрађене књиге данас се налазе у манастирима: Беочин, Бешеново, Гргетег, Јазак, Крушедол,

⁴ Ирина Нешић, *Поклон библиотеке Димитрија Ђамиловића манастиру Крушедолу* (Ириг: Српска читаоница у Иригу, 2018), 16.

⁵ Драгана Грујић, „Каталог поклон-библиотеке Димитрија Ђамиловића: потврда богатства библиотечног фонда манастира Крушедол“, у *Поклон библиотеке Димитрија Ђамиловића манастиру Крушедолу*, (Ириг: Српска читаоница у Иригу, 2018), 211.

⁶ Драгомир Сандо, „Рецензија“ у *Манасџир Мала Ремеша*, Весна Петровић (Мала Ремета: Манастир, 2020).

Кувездин, Мала Ремета, Ново Хопово, Привина Глава и Раваница у Врднику. Најстарије књиге су из 16. века и има их шест. Највише књига је из 18. века и штампане су најчешће у Русији, а из 19. века су углавном настале у штампаријама у Сремским Карловцима, Новом Саду, Београду, Бечу и Венецији.

Објављивањем каталога *Сџара шџамџана књига у библиотекема фрушкогорских манастира* стручној јавности биће представљен најзначајни део библиотечких фондова манастирских библиотека.

Старе штампане књиге, посебно оне из 16. века, биће дигитализоване и на тај начин доступне стручној јавности.

ЗАКЉУЧАК

Уз благослов епископа сремског владике Василија, а под окриљем Српске читанице у Иригу, у сарадњи са Библиотеком Матице српске, Народном библиотеком Србије, Православним богословским факултетом, Библиотеком Српске патријаршије, и уз подршку Покрајинског секретаријата за културу и информисање АП Војводине пројекат „Каталог библиотека фрушкогорских манастира“ добио је прави смисао и заживео како међу библиотекама, тако и у манастирима.

Библиотеке фрушкогорских манастира полако постају „куће укупног људског памћења... У њима мирују речи и реченице, али се никад не може предвидети када ће понека доћи у наш живот.“⁷ Враћа им се садржај и мисија које су имале у минулим stoleћима и оне потврђују да се културни и национални идентитет постиже чувањем и поштовањем већ створених вредности, али и сталним стварањем нових, којима свака генерација обавезује и задужује будуће.

⁷ Вуксановић М.: Библиотека Матице српске, www.bms.rs.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Манастирске и црквене библиотеке: зборник радова са сѐручној скуѝа одржаной у Градској библиотеци у Руми 1. октoбра 2009. Прир. Весна Петровић. Уредник Богољуб Шијаковић. Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања; Рума: Градска библиотека, 2010.

Манастир и библиотеке чувари културне баштине. Уредник Весна Петровић. Ириг: Српска читаоница у Иригу, 2015.

Нешић, Ирина. *Поклон библиотека Димитрија Ђамиловића манастиру Крушедолу.* Ириг: Српска читаоница у Иригу, 2018.

Петровић, Весна. *Манастир Мала Ремеша.* Мала Ремета: Манастир, 2020.

VESNA PETROVIĆ
Sremska Mitrovica
vesna.petrovic613@gmail.com
VERA NOVKOVIĆ
The Serbian Library of Irig
vera.novkovic@yahoo.com

MONASTERIES AND LIBRARIES - THE SAFEGUARDS
OF CULTURAL HERITAGE: THE PROJECT "THE CATALOG OF LIBRARIES
OF THE FRUŠKA GORA MONASTERIES"

SUMMARY | A joint mission of the libraries of Srem and the Fruška Gora monasteries based on a basic function of the library to "preserve and pass on the enormous cultural wealth of the country and the world, born as a fruit of many a generation's labor" has endured since 1842 when the Krušedol archimandrite Dimitrije Krestić was one of the founders of the Serbian Library of Irig - "the first and the richest across the entire Serbian kin".

A more intensive cooperation with the monasteries was made in 2009 on the occasion of marking the 500 year anniversary of the Krušedol monastery, when the project "The catalog of the Fruška Gora monasteries' libraries" was designed. The aim of the project was to form the monastery libraries, to professionally inventory the library materials that were to be found in the monasteries, to enrich the stocks through gifts, to print the publications, to protect and digitalize the manuscripts and old printed books, and present this sort of libraries to the cultural public (through organizing professional gatherings, seminars, and visits by librarians from other regions, making stories in the press and e-media, ...), which is a step towards preserving this significant part of the Serbian cultural heritage and the topic of this paper.

KEY WORDS | books, the monasteries of Fruška Gora, libraries, professional help, digitalization, popularization

ВЕСНА ПЕТРОВИЧ
Сремска Митровица
vesna.petrovic613@gmail.com
ВЕРА НОВКОВИЧ
Сербский читальный зал, Ириг
vera.novkovic@yahoo.com

МОНАСТЫРИ И БИБЛИОТЕКИ - ХРАНИТЕЛИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ:
ПРОЕКТ “КАТАЛОГ БИБЛИОТЕК ФРУШКОГОРСКИХ МОНАСТЫРЕЙ”

АННОТАЦИЯ | Совместная миссия библиотекарей области Срем и фрушкогорских монастырей, основана на главной функции библиотеки “хранить и передавать великое культурное сокровище страны и мира, плоды труда многих поколений”, существует с 1842 года, когда архимандрит монастыря Крушедол, Димитрий Крестич стал одним из основоположников “первого и самого богатого у рода сербского” Сербского читального зала в Ириге.

Сотрудничество с монастырями усилилось с 2009 года по случаю празднования 500-летия монастыря Крушедол, когда был разработан проект *Каталог библиотек фрушкогорских монастырей*. Целью проекта было формирование монастырских библиотек, профессиональная обработка библиотечных материалов, имеющихся в монастырях, обогащение фондов подарками, издание публикаций, защита и оцифровка рукописных и старопечатных книг, а также презентация этого типа библиотек культурной общественности (организация профессиональных встреч, лекций и визитов библиотекарей из других регионов, публикация статей в прессе и электронных СМИ...), что является шагом на пути к сохранению этой важной части сербского культурного наследия и темой данной статьи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | книги, фрушкогорские монастыри, библиотеки, оцифровка, профессиональная помощь, популяризация

